

Polítiques de família a Catalunya
Lluís Flaquer
Catedràtic de Sociologia
Universitat Autònoma de Barcelona

Centre d'Estudis Jordi Pujol
Hotel Majèstic
Barcelona, 14 de gener del 2009

Principals arguments

- Observacions preliminars
- Instruments de les polítiques de família
- Resultats de les polítiques de família
- Conclusions

Concepte de polítiques de família

- Finalitat de les polítiques de família: Aportació de recursos a les famílies perquè puguin acomplir en les millors condicions possibles i sense penalitzacions les seves responsabilitats de criança i educació dels fills.
- En un sentit ampli, les polítiques de família poden comprendre també les mesures que permetin el naixement de tots els fills desitjats.
- Les polítiques de família són polítiques socials i, en aquest sentit, haurien d'estar regides per l'equitat i garantir la igualtat d'oportunitats i la cohesió social.

Substrat de les polítiques de família

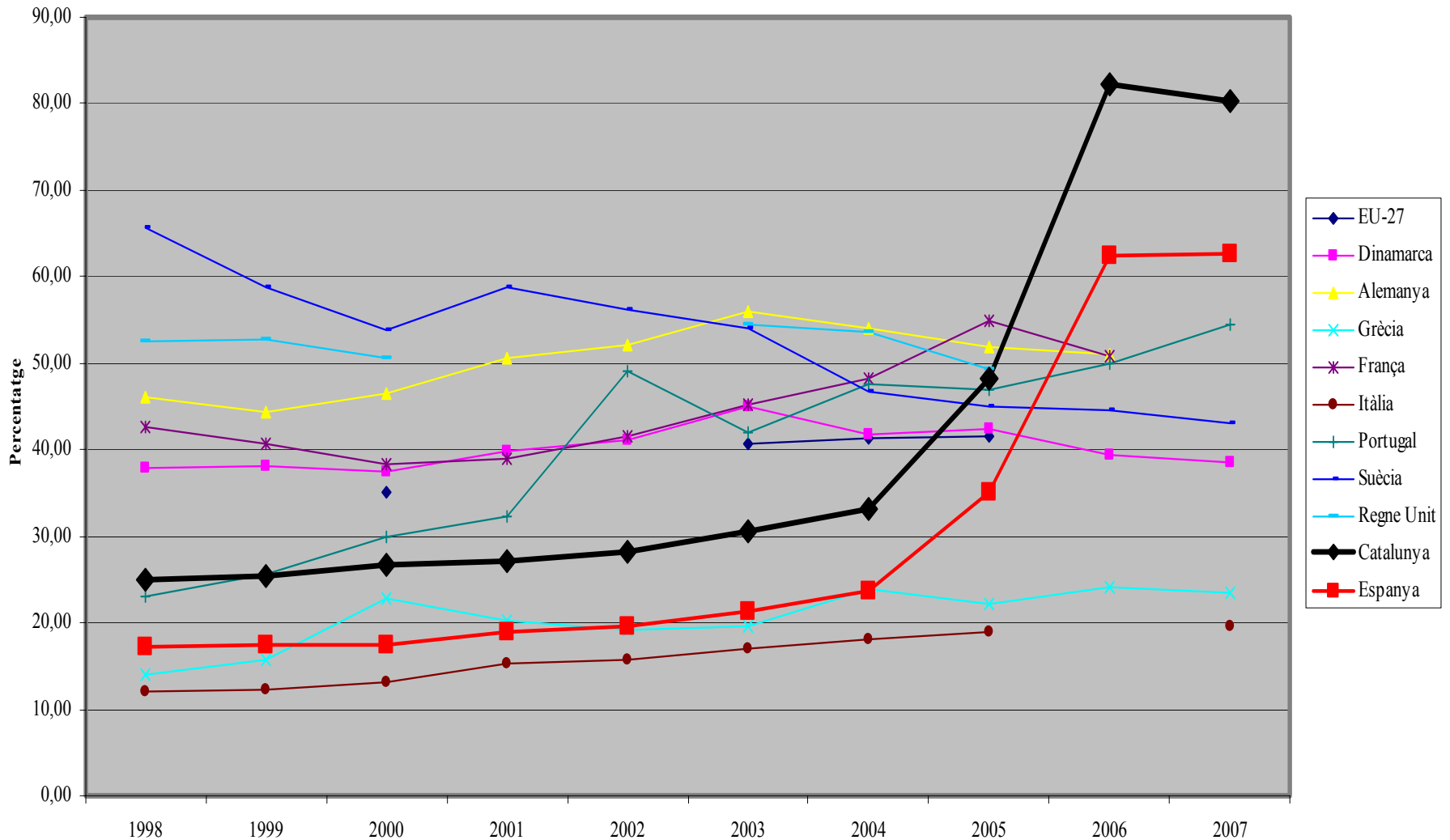
La base des de la qual (i sobre la qual) operen les polítiques de família determina en gran part la seva eficàcia:

- Model socioeconòmic de desenvolupament (economia submergida, pes excessiu de la construcció, mercat de treball dual, etc.).
- Règim de benestar: Qualitat dels drets socials, sistema de desigualtat social i articulació entre Estat, mercat i família com a fonts de provisió del benestar.
- Models culturals de família i pautes de composició i organització de les llars (Creixement de la diversitat familiar).

Polítiques de família i pluralisme familiar

- Reptes que planteja el creixement de la diversitat familiar de cara a la igualtat d'oportunitats de tots els infants.
- Important increment de la divorcialitat en els darrers anys. Gairebé la meitat dels divorcis afecten menors. Però la custòdia compartida només s'atorga en un 10% dels casos de divorci amb fills.
- Conseqüències adverses del divorci: El creixement de la monoparentalitat es troba associat amb dèficits en ingressos i temps d'atenció als fills, que poden redundar en una minva dels seus nivells de benestar i que requereixen dedicar més recursos a aquestes famílies.

Proporció de divorcis respecte dels matrimonis de l'any en una selecció de països de la Unió Europea i Catalunya, 1998-2007

Font: Elaboració pròpia amb dades d'Eurostat, INE i IDESCAT

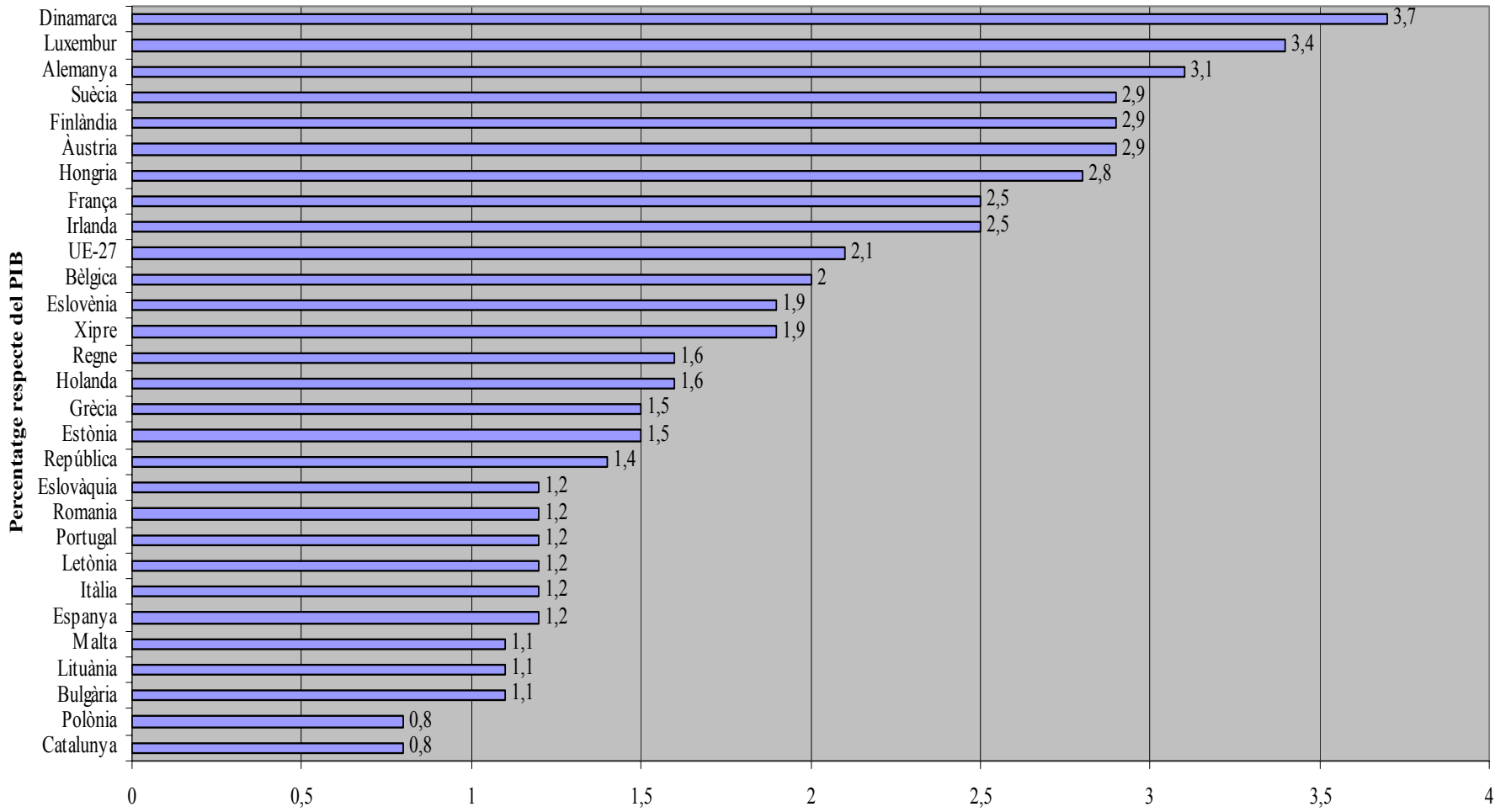
Pagament de les pensions d'aliments

- El 39 % de les mares separades o divorciades soles amb fills a càrrec afirmen que no perceben cap mena de pensió d'aliments dels pares no residents.
- Una quarta part de les mares que cobren la pensió diuen que es produeixen retards en el seu cobrament. Gairebé dos terços d'aquestes mares reconeixen que aquests retards perjudiquen força o molt la capacitat econòmica de la llar per a fer-se càrrec dels fills [Dades PFI-CIIMU (Mostra dels escolars catalans de 12 a 16 anys, 2005)]
- El fons de garantia per fer front a aquestes situacions –molt restrictiu i poc ambiciós- no es posà en marxa fins al 2008, dos anys i mig més tard de l'aprovació de la Llei de Divorci del 2005.

Instrumentos de las políticas de familia

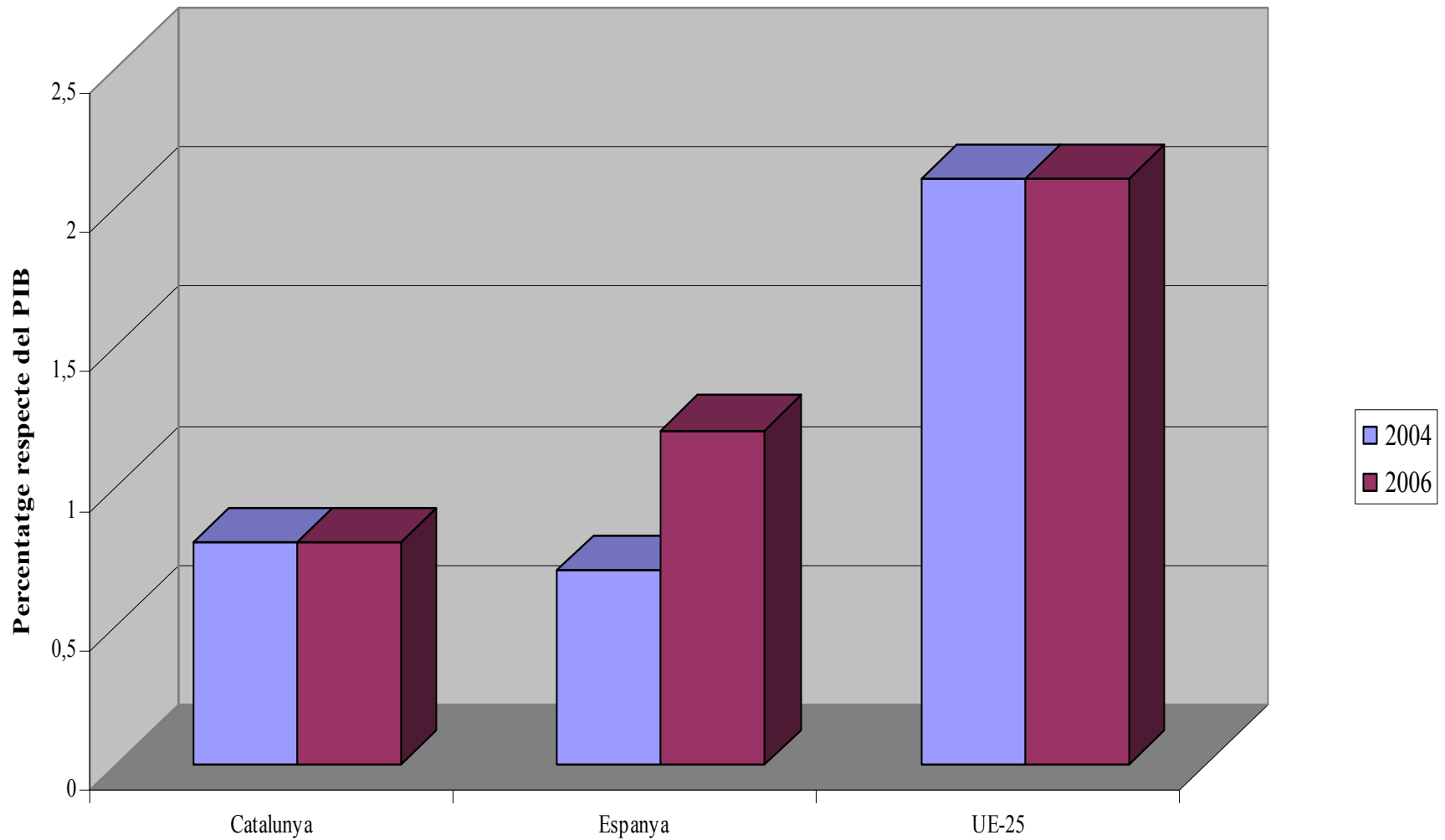
- Pautas de despesa pública en familia i fills
- Prestacions per fills a càrrec i desgravacions fiscals
- Serveis per a les famílies i conciliació entre la vida familiar i laboral
 - Escoles-bressol i llars d'infants
 - Llicències parentals

Despesa social en família i fills Unió Europea i Catalunya, 2006

Font: Elaboració pròpia amb dades d'Eurostat i de l'Idescat
La dada sobre Catalunya correspon al 2005

Comparativa evolutiva entre la despesa social en família i fills Catalunya, Espanya i UE-25, 2004-2006

Font: Elaboració pròpia amb dades d'Eurostat i de l'Idescat

Prestacions per fills a càrrec

- Amb el Pla Integral de Suport a les Famílies (1993), Catalunya fou pionera a l'hora d'impulsar les polítiques de família a Espanya. Amb l'aprovació de la Llei 18/2003, de 4 de juliol, de Suport a les Famílies, les prestacions per a famílies amb infants menors de tres anys, concedides per primera vegada l'any 2000, es configuren com a drets subjectius no subjectes a disponibilitats pressupostàries i prenen un caràcter universal. Malauradament aquest dret no s'ha fet extensible a altres franges d'edat.
- Enguany els ajuts de suport a les famílies son els següents: Prestacions econòmiques de caràcter universal per infant a càrrec (i per part, adopció o acolliment múltiple), destinades a famílies amb infants menors de tres anys (638€), a famílies nombroses o monoparentals amb nens menors de sis anys (745€) i/o a a totes les famílies en les quals s'hagi produït un part, una adopció o un acolliment múltiple durant l'any (663€ doble, 1.020€ triple, 1.224€ quàdruple).

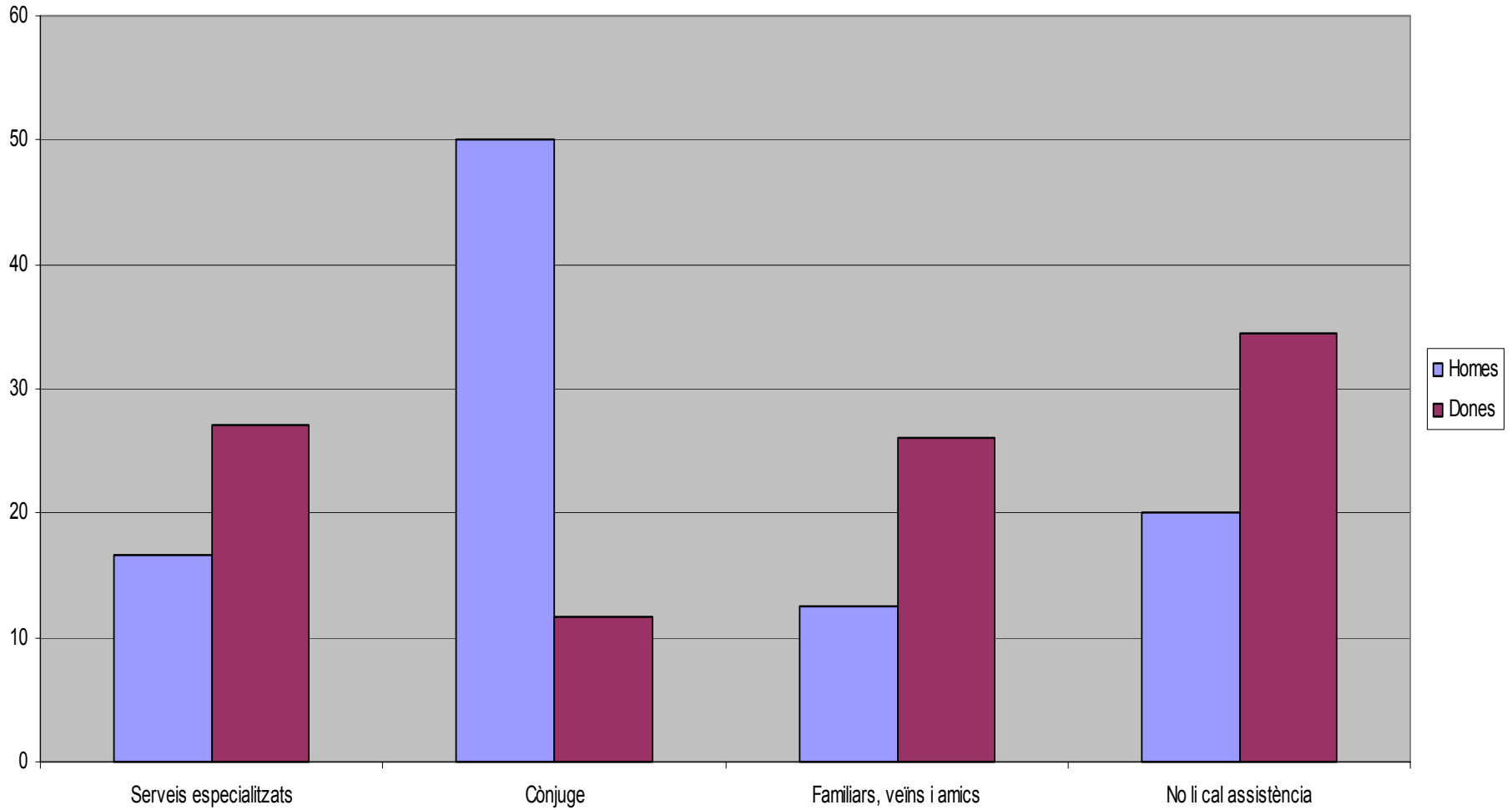
Suport econòmic a les famílies

- El sistema espanyol de beneficis a les famílies no tan sols resulta insuficient i inadequat, sinó que està greument mancat d'equitat en termes territorials i de classe.
- Sistema dual configurat per prestacions per fills a càrrec de la SS (contributives i no contributives) i per desgravacions de l'IRPF en concepte de descendents solters i marcat per disparitats en les quanties i en els requisits d'accés.
- Encara que darrerament s'han millorat les quanties, les prestacions continuen essent insuficients, sotmeses a condició de recursos i inferiors a les desgravacions fiscals.

Atenció a la infància

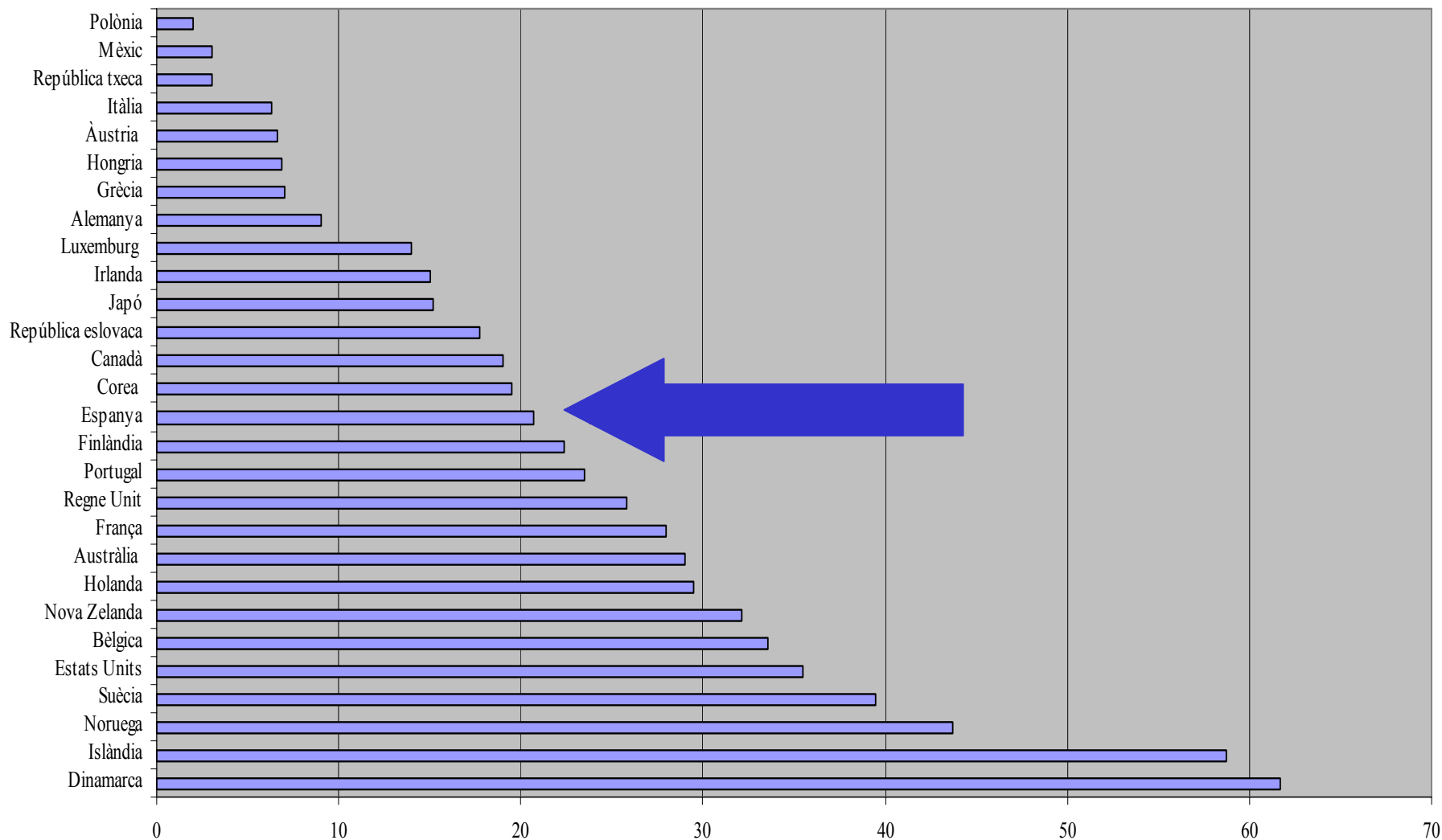
- Les dones catalanes continuen fent-se càrrec majoritàriament de l'atenció als menors.
- Pel que fa a l'atenció pública als menors de menys 6 anys la nostra posició és força favorable (cobertura total a partir dels 3 anys), però encara cal crear més places per als infants menors de 3 anys.
- Tot i les millores recents dels permisos de maternitat i paternitat, encara manca desenvolupar un sistema de llicències parentals retribuïdes.

Persones ocupades entre 16 i 64 anys amb almenys un fill de 14 anys o menys
segons el tipus principal de servei de cura als infants per sexe
Espanya, 2006

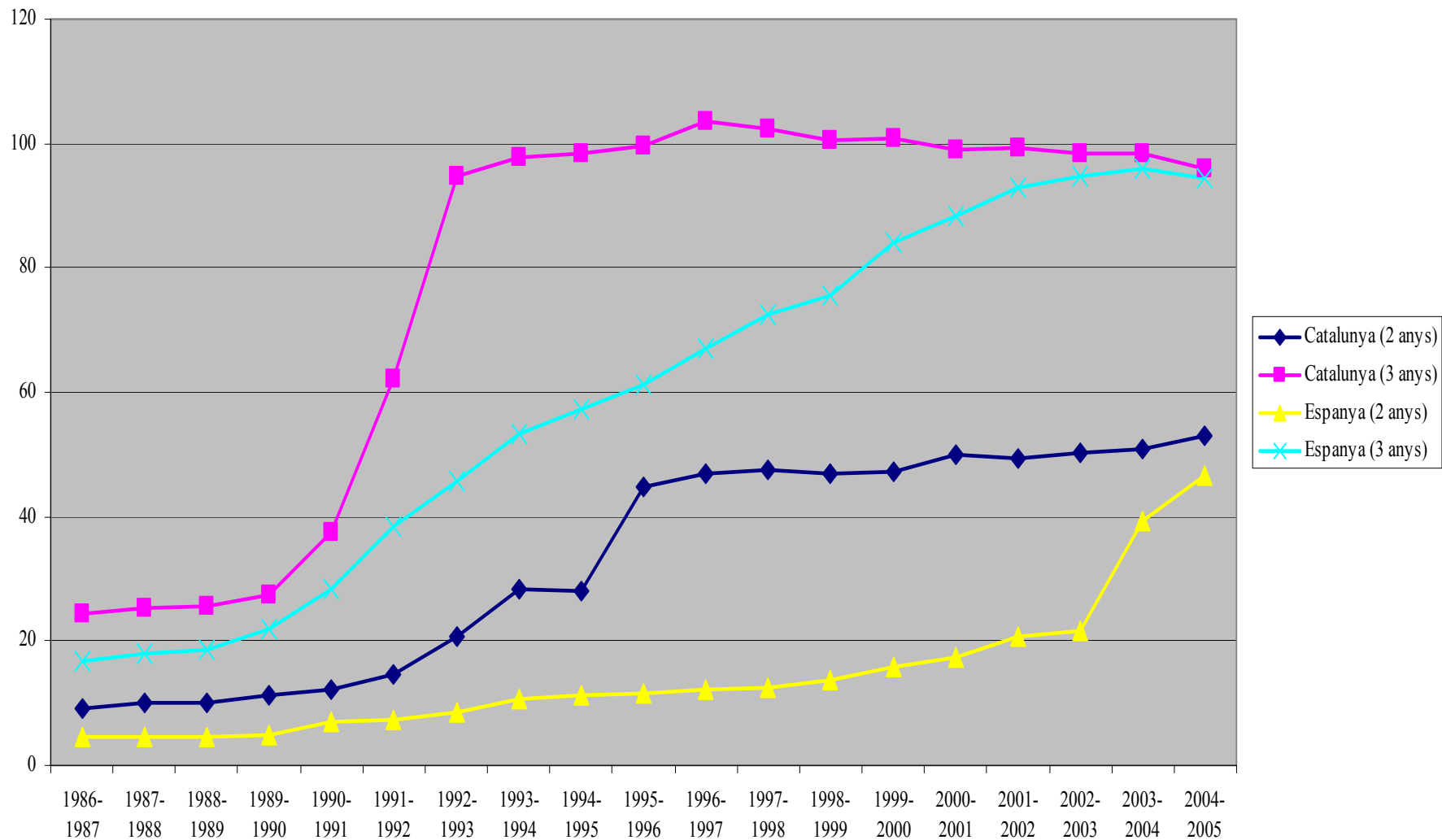
Font: Elaboració pròpia amb dades de l'INE (Enquesta de Població Activa)

Taxes d'escolarització dels nens de menys de 3 anys en llars d'infants Països de l'OCDE, 2003-04

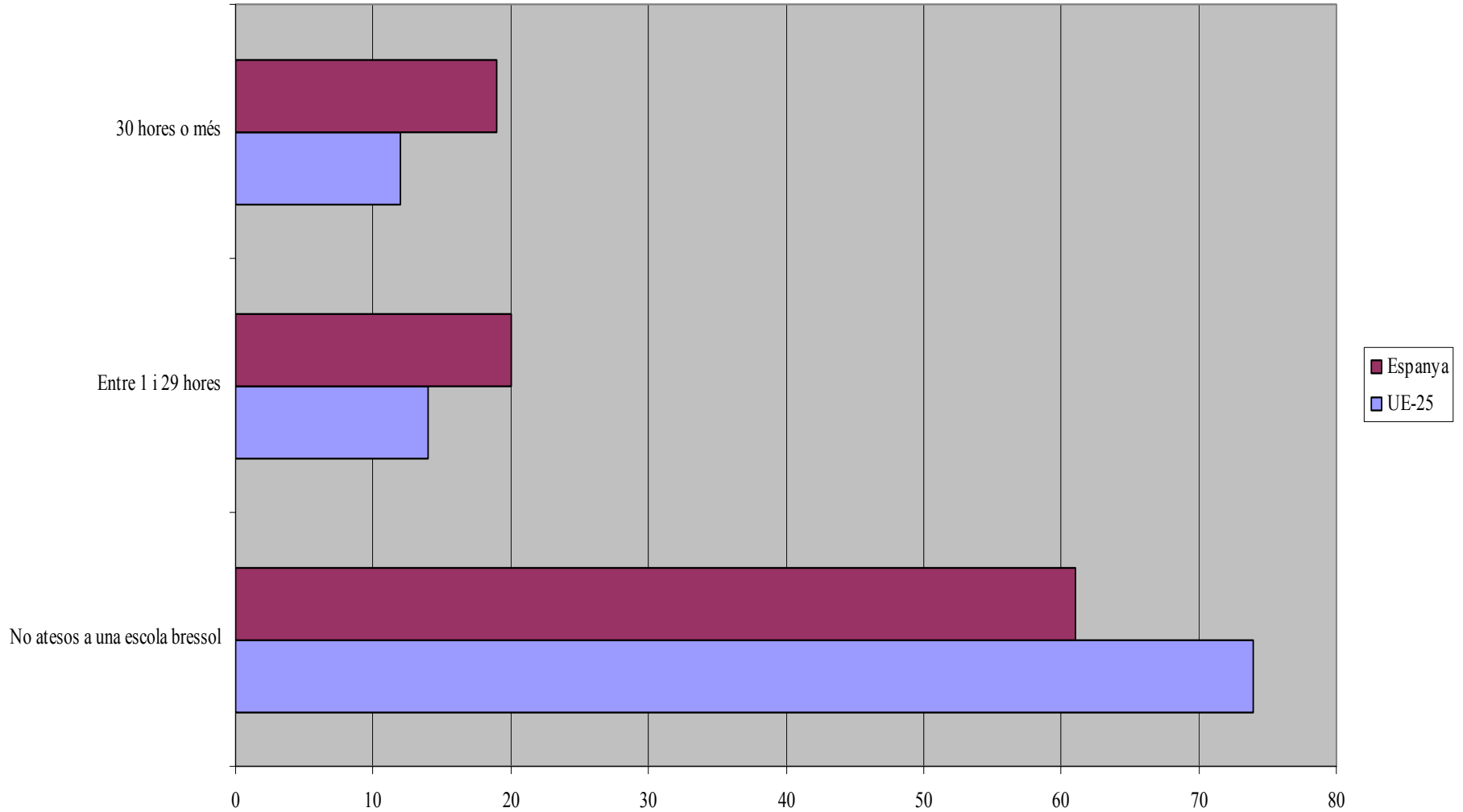
Font: Elaboració pròpia amb dades de l'OECD Family Database

Educació infantil. Taxa neta d'escolarització segons l'edat dels alumnes.
Espanya i Catalunya, 1986-87/2004-05

Font: Elaboració pròpia amb dades de l'Idescat

Percentatge de la població infantil de menys de 3 anys en escoles bressol
segons el nombre d'hores setmanals
Unió Europea i Espanya, 2006

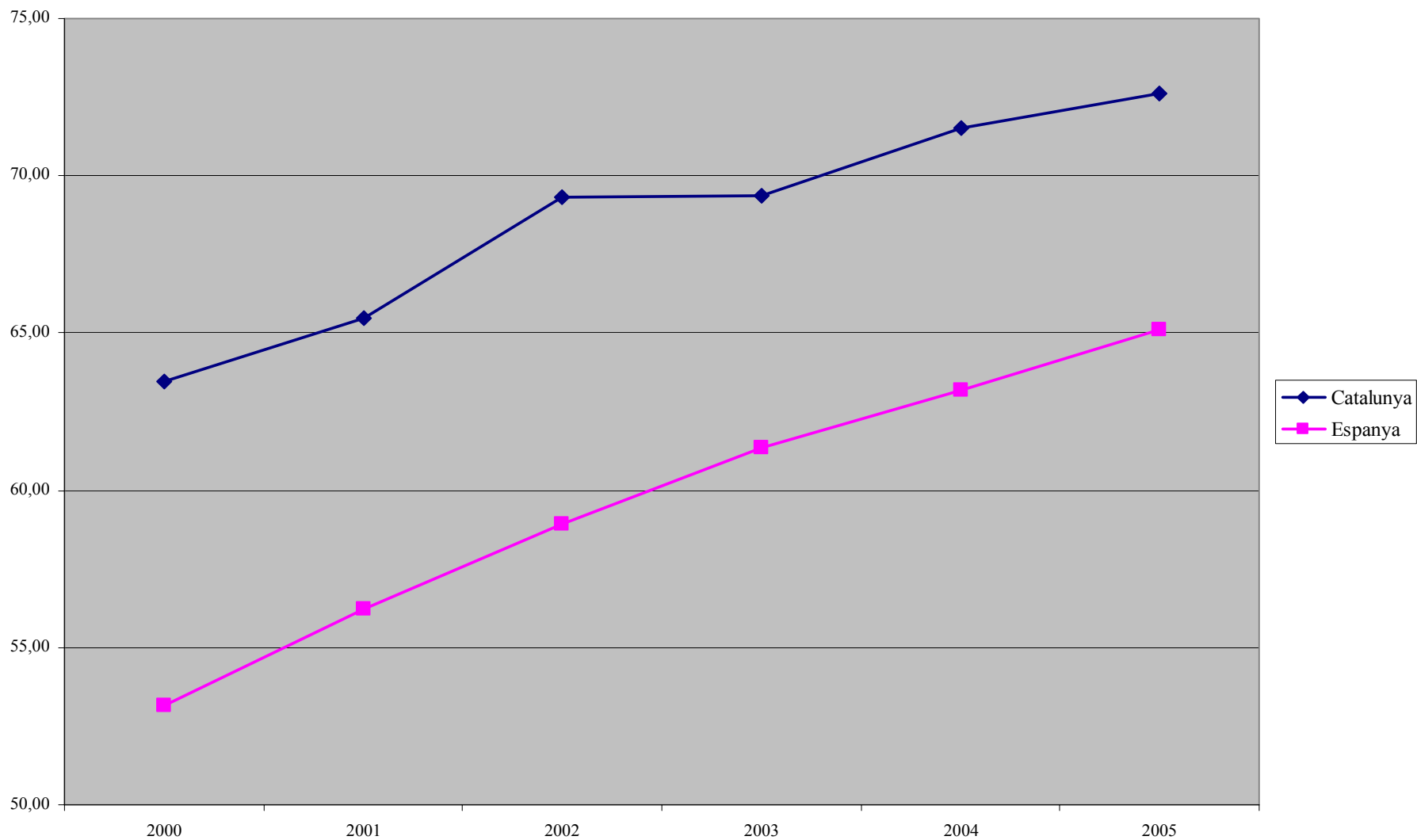

Font: Elaboració pròpia amb dades d'Eurostat

Necessitat de les llicències parentals

- Manca aquesta peça clau en el dispositiu de l'acolliment de la petita infància.
- L'acolliment familiar per a infants de menys d'un any genera més benestar. El cost de les places de lactants és molt elevat perquè el ratio infants/educador/a ha de ser necessàriament baix.
- Proposta de llicència parental per a infants de 0-1:
 - Remunerada i com a un dret: 90-100% del salari, finançada per la Seguretat Social. Finançament addicional de 8 mesos després del permís de maternitat.
 - Neutral en termes de gènere i com a dret individual no transferible.

Evolució de la taxa de cobertura de les prestacions per maternitat sobre el total de naixements Catalunya i Espanya, 2000-2005

Font: Anna Escobedo, grup de recerca Iphigenia

Finalitats de les llicències parentals

- (1) Aconseguir que tots els infants catalans menors d'un any siguin acollits a casa seva pels seus pares/mares.
- (2) Millorar la igualtat de gènere entre pares i mares.
- (3) Incentivar la incorporació i/o la permanència de les dones amb fills petits en el mercat de treball i reduir al màxim les interrupcions de les seves carreres laborals.

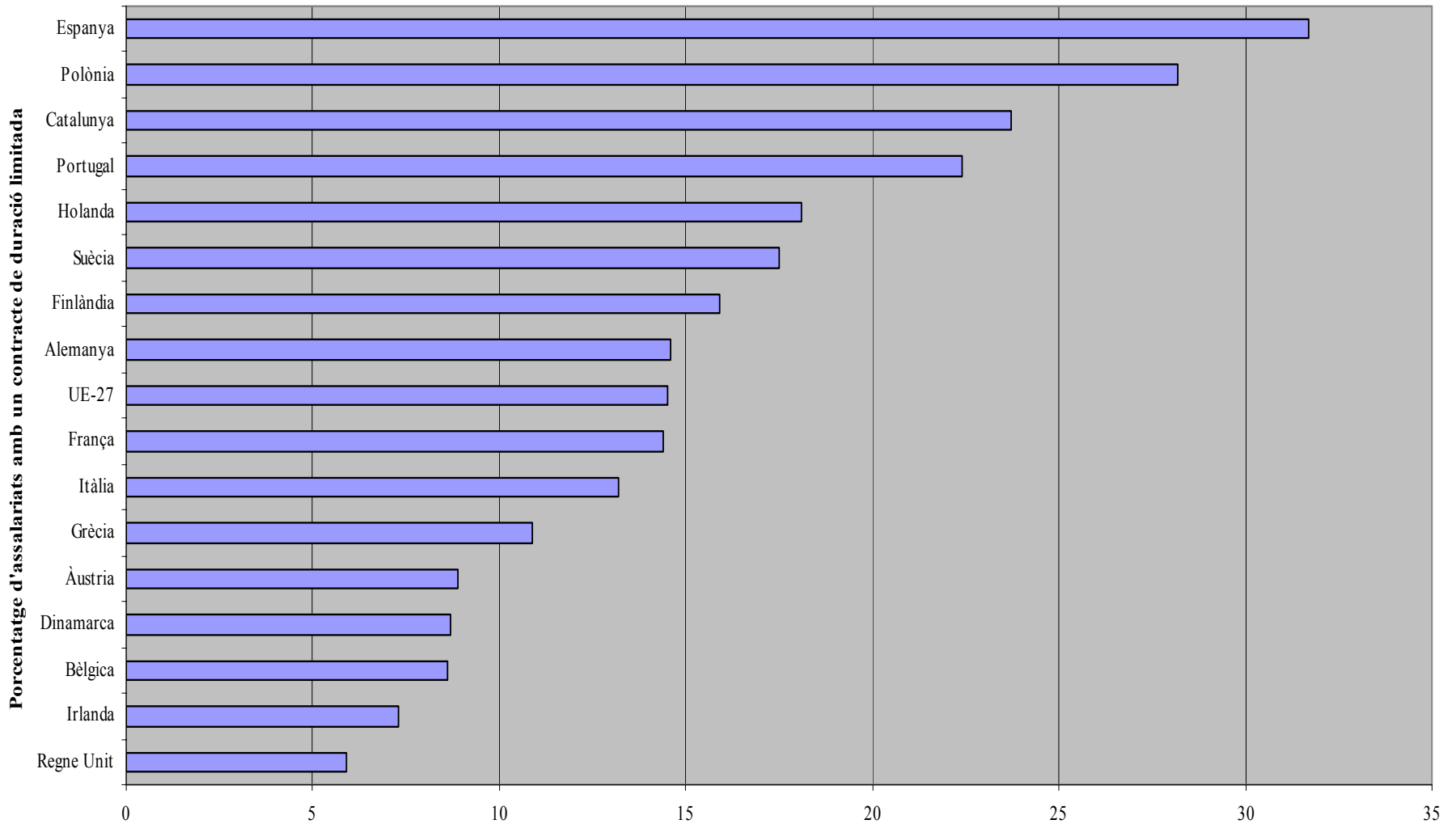
Resultats de les polítiques de família

- Formació de famílies i fecunditat diferencial
- Pobresa infantil
- Fracàs escolar

Obstacles a la maternitat

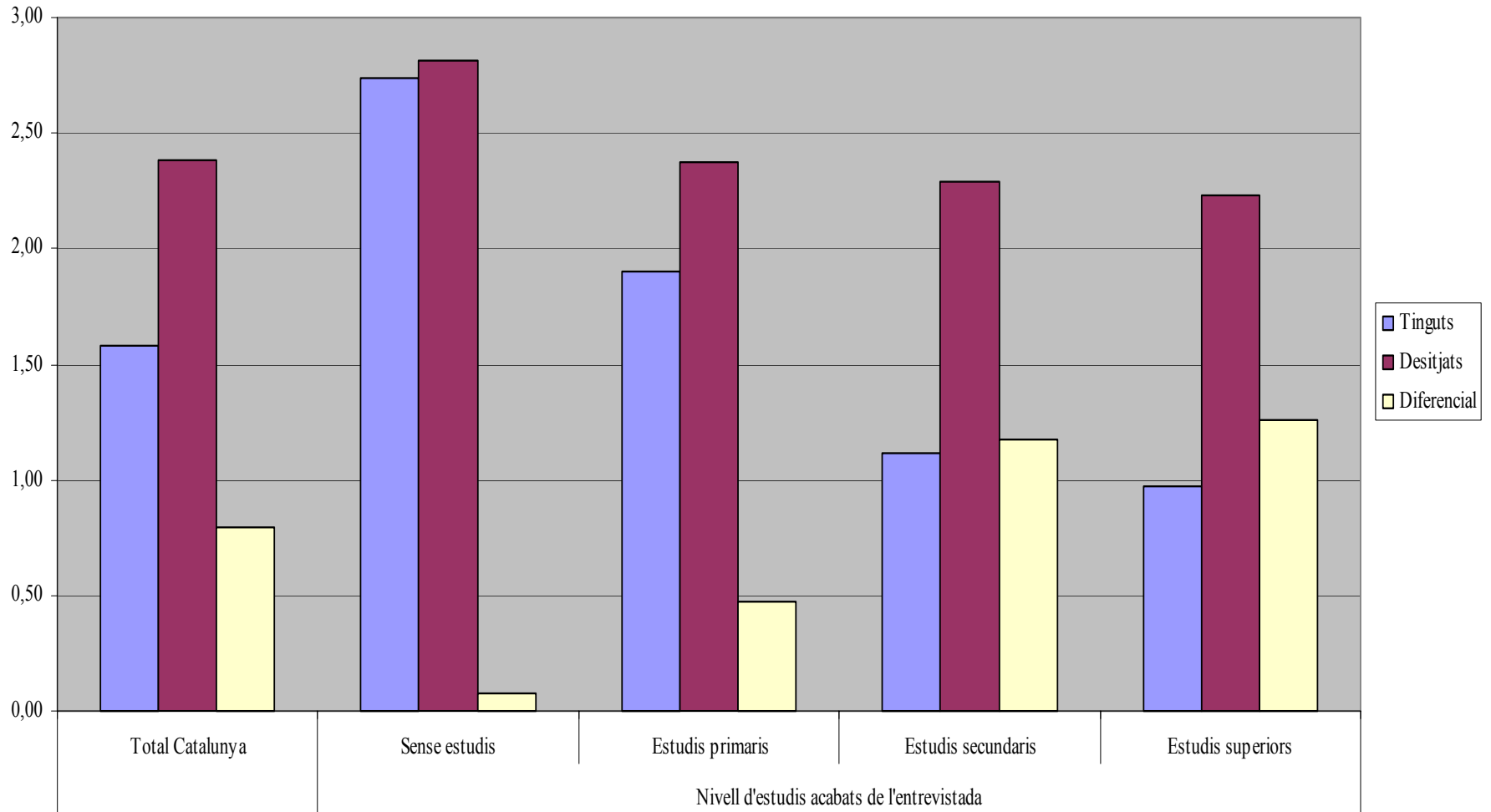
- Indicador conjuntural de fecunditat: 1,46 fills per dona (2007). Això suposa un dèficit (0,64) entre la fecunditat real i la necessària per a la renovació de les generacions.
- Diferencial entre la fecunditat real i la desitjada: Les dones catalanes de 16 anys i més tenen gairebé un fill menys (0,80) dels que voldrien tenir segons les seves preferències (només 2/3 dels desitjats). Als països del sud d'Europa és on apareixen dèficits més grans en aquest sentit.
- Obstacles a la formació de famílies:
 - Accés a l'habitatge (cost en diners i temps).
 - Estructura del mercat de treball (precarietat laboral, atur juvenil i femení, temporalitat, etc).

Taxes de temporalitat
Països escollits de la Unió Europea, 2007

Font: Elaboració pròpia amb dades d'Eurostat i de l'INE

**Nombre mitjà de fills tinguts i desitjats per la població femenina
segons el nivell d'estudis acabats de l'entrevistada
Catalunya, 2006**

Font: ECVHPC 2006

Fecunditat desitjada i real

- A Catalunya el nivell d'instrucció de les mares és un factor crític en la maternitat.
- Mentre les dones sense estudis tenen gairebé tots els fills que desitgen (97,3%), en canvi les dones amb estudis superiors només tenen el 43,6% dels que desitgen.
- Quantitat o qualitat de la infància? Ens convé a Catalunya que les dones més fèrtils siguin les de classe baixa, amb escasses credencials educatives?
- La crisi econòmica augura una certa frenada de la natalitat.

Fecunditat i immigració

- Les pràctiques reproductives de les dones immigrants s'adapten ràpidament a les de les autòctones
- Ens convé que continuï afluint més immigració a Catalunya quan s'iniciï el nou cicle econòmic?
 - Raons identitàries
 - Inversió en capital humà
 - Perspectives de manteniment i desenvolupament de l'Estat de benestar
- Causes de la immigració:
 - Baixa fecunditat
 - Model socioeconòmic

Nivells de pobresa infantil

- Els menors de 16 anys mostren nivells de pobresa superiors als dels adults a la majoria de països de la Unió Europea.
- Catalunya (i Espanya) tenen nivells de pobresa infantil superiors a la mitjana europea.
- Les llars formades per famílies monoparentals i nombroses tenen elevades taxes de pobresa infantil.
- A Catalunya la reducció de les taxes de pobresa infantil arran de les transferències socials és força limitada.

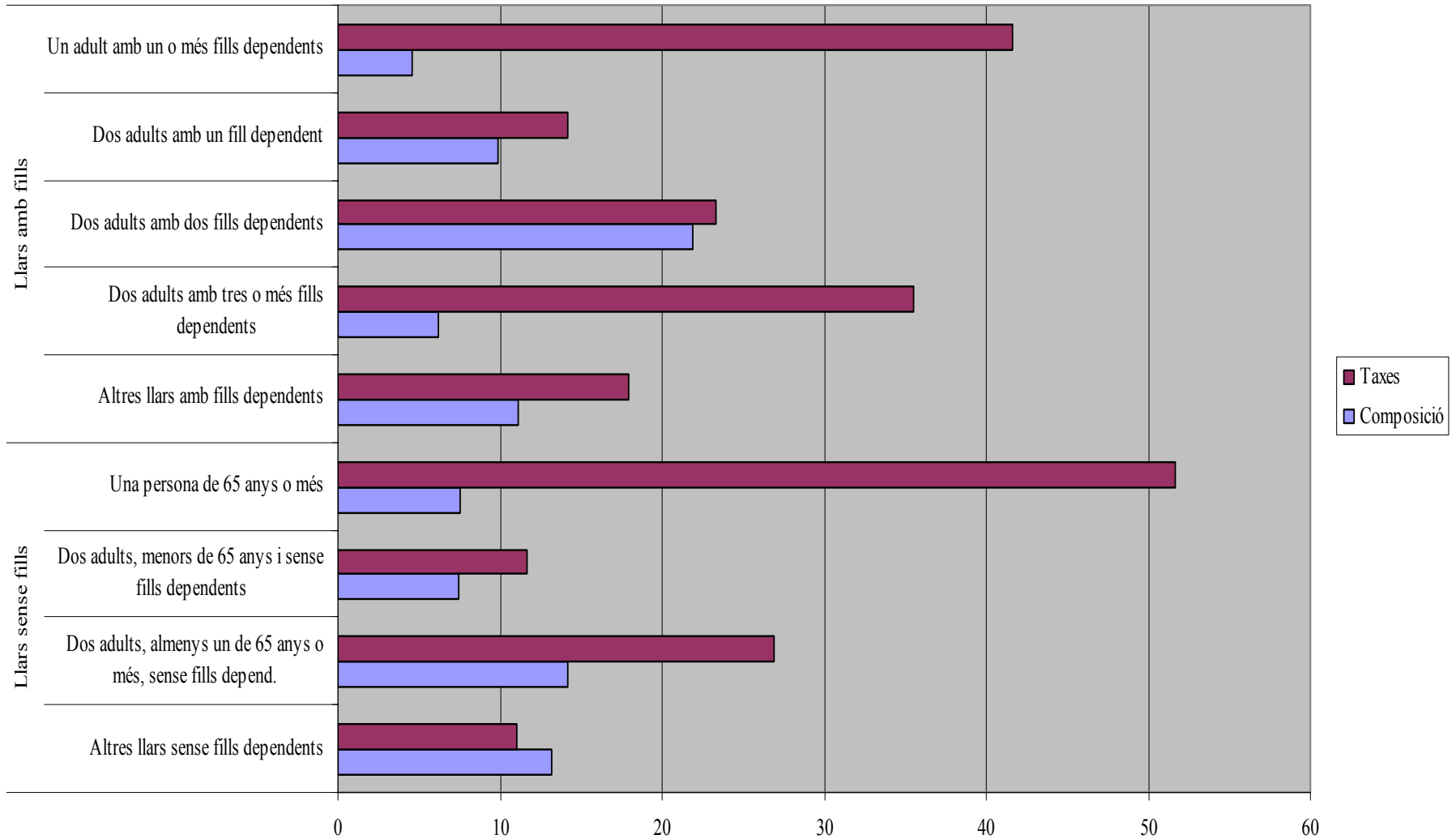
Taxes de risc a la pobresa dels infants i dels adults i ratio entre elles
Països europeus escollits, 2006

	Menors de 16 anys	16 anys i més	Ratio infants-adults
Finlàndia	9	13	0,69
Noruega	9	12	0,75
Dinamarca	10	12	0,83
Xipre	11	17	0,65
Alemanya	12	13	0,92
Eslovènia	12	12	1,00
Islàndia	12	9	1,33
França	13	13	1,00
Suècia	14	12	1,17
Holanda	14	9	1,56
Bèlgica	15	15	1,00
Bulgària	15	14	1,07
Àustria	15	12	1,25
Eslovàquia	17	11	1,55
República txeca	17	8	2,13
UE-25	19	16	1,19
Luxemburg	19	13	1,46
Malta	19	13	1,46
Estònia	20	18	1,11
Portugal	20	18	1,11
Irlanda	21	18	1,17
Grècia	22	20	1,10
Catalunya	22	18	1,21
Romania	23	17	1,35
Espanya	24	19	1,26
Itàlia	24	19	1,26
Lituània	24	19	1,26
Regne Unit	24	18	1,33
Letònia	25	23	1,09
Hongria	25	14	1,79
Polònia	26	18	1,44

Font. Elaboració pròpia amb dades d'Eurostat i de l'Idescat

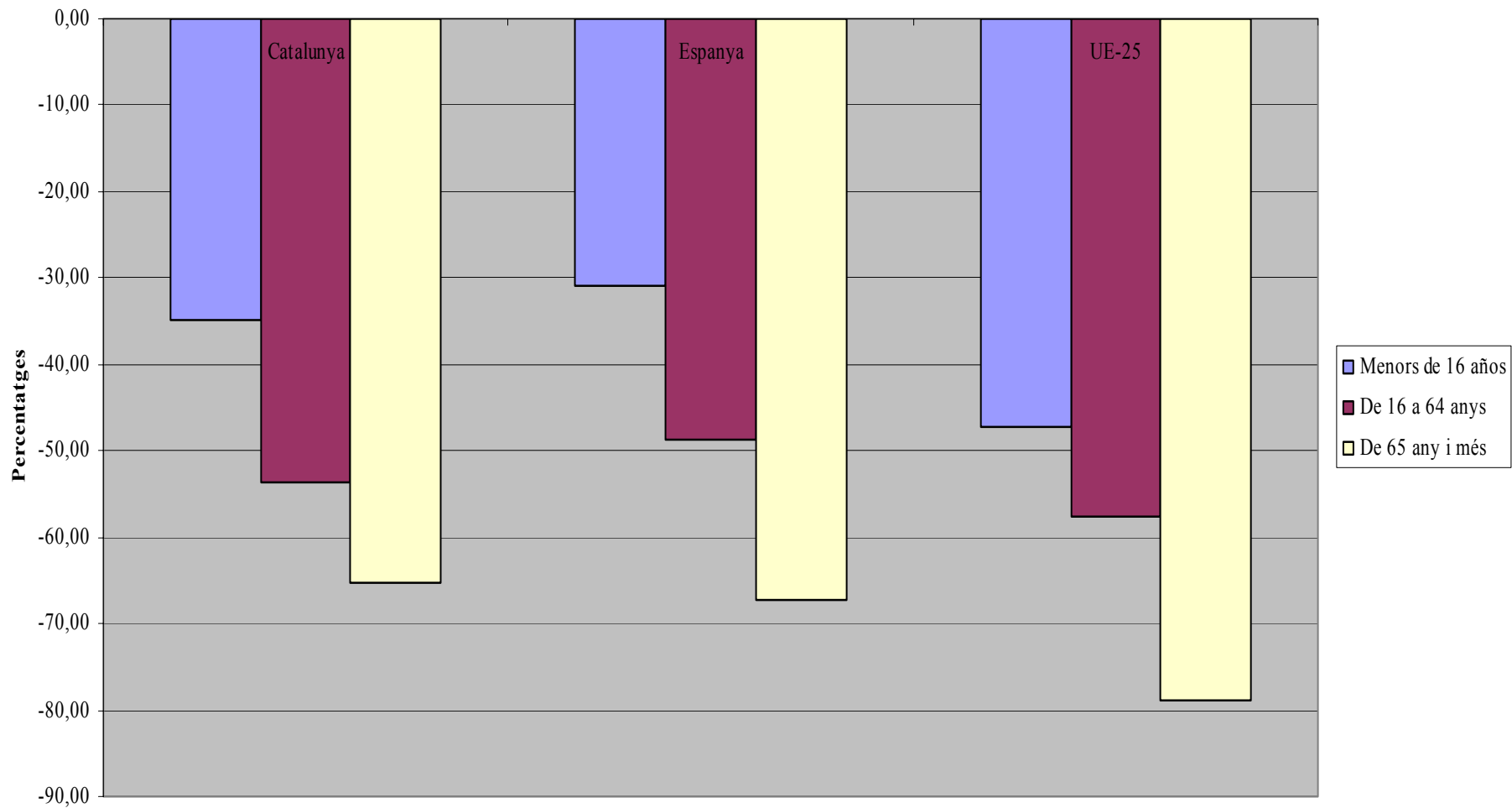
Les taxes de risc a la pobresa per a infants i adults es calculen com la part de menors de 16 anys, i de 16 anys i més, amb una renda disponible equivalent inferior al llindar de la pobresa, que es defineix com el 60% de la mediana de la renda disponible equivalent de cada país (després de transferències socials).

Taxes de risc a la pobresa i composició de la població en risc segons tipus de llar Catalunya, 2006

Font: Elaboració pròpia amb dades de l'Idescat

Percentages de reducció de les taxes de pobresa després de transferències per grups d'edat Catalunya, Espanya i UE-25, 2005

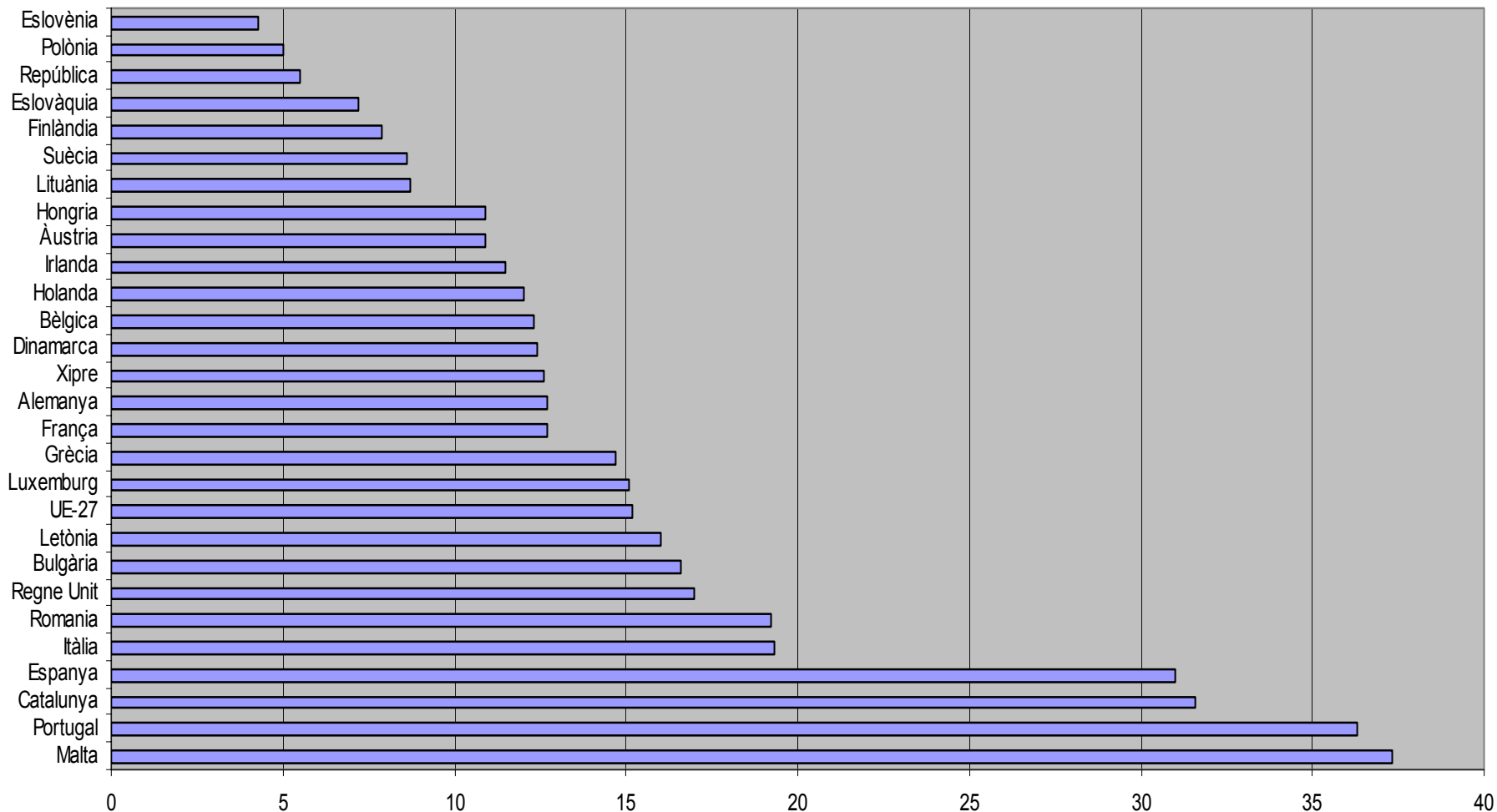

Font: Elaboració pròpia a partir de dades d'Eurostati de l'Idescat
Reproduïda de Flaquer i Villà (2008)

Fracàs escolar com a símptoma de la inadequació de les polítiques familiars

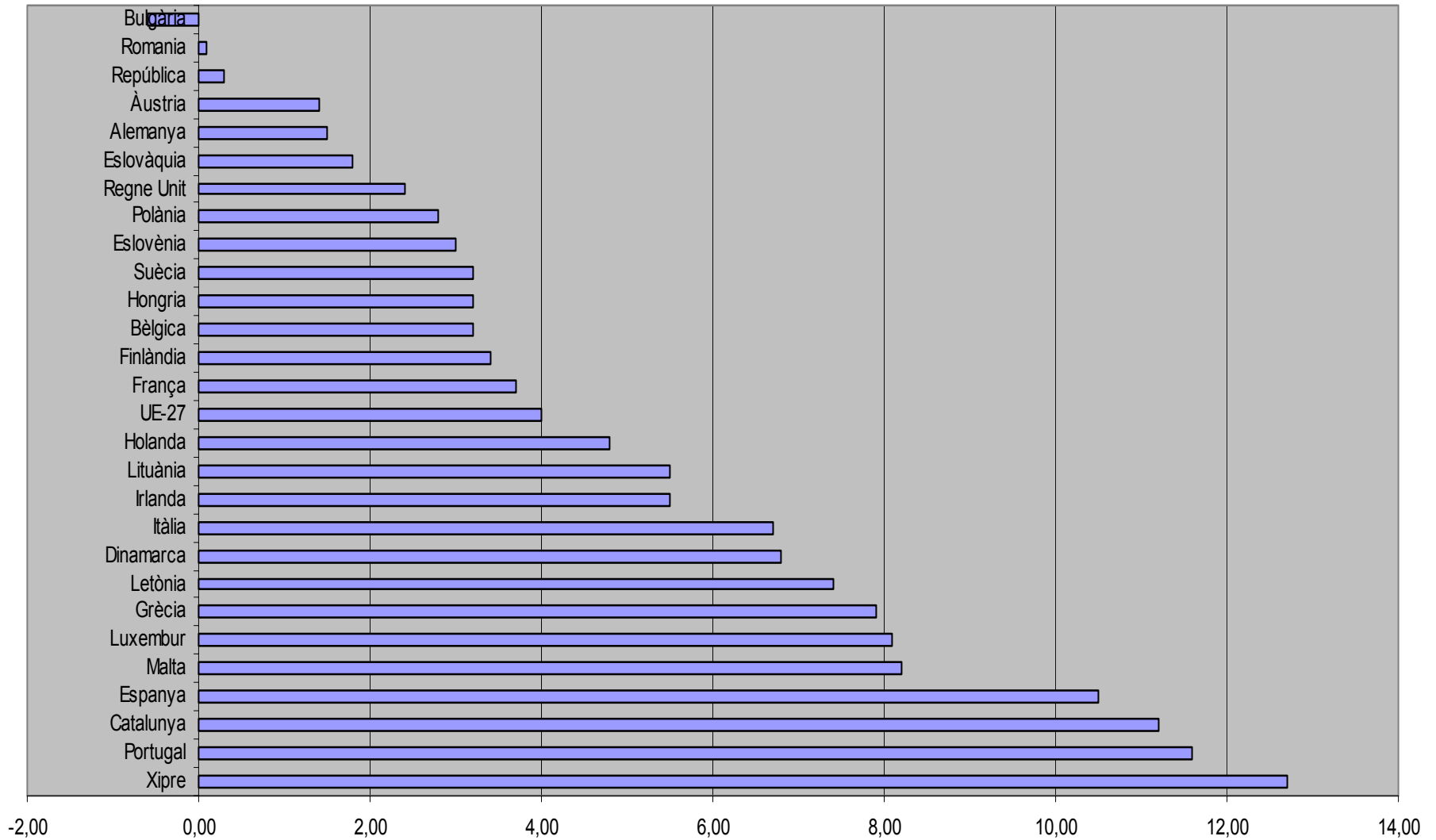
- El fracàs escolar es relaciona amb la pobresa infantil (persistent), amb les baixes credencials educatives de les mares i amb l'oferta de treball de baixa qualificació en consonància amb el model de desenvolupament català (construcció, turisme, etc.)
- Altes taxes d'abandonament prematur dels estudis i disparitats de gènere. Deteriorament de la posició catalana en matèria educativa.
- Catalunya no tan sols es troba 0,8 punts al dessorat d'Espanya en despesa educativa, sinó 1,6 de la mitjana de la UE (2005).

Abandonament prematur dels estudis
(Percentage de joves de 18 a 24 anys sense haver acabat
l'ensenyament secundari obligatori i sense cursar altres estudis)
Unió Europea i Catalunya, 2007

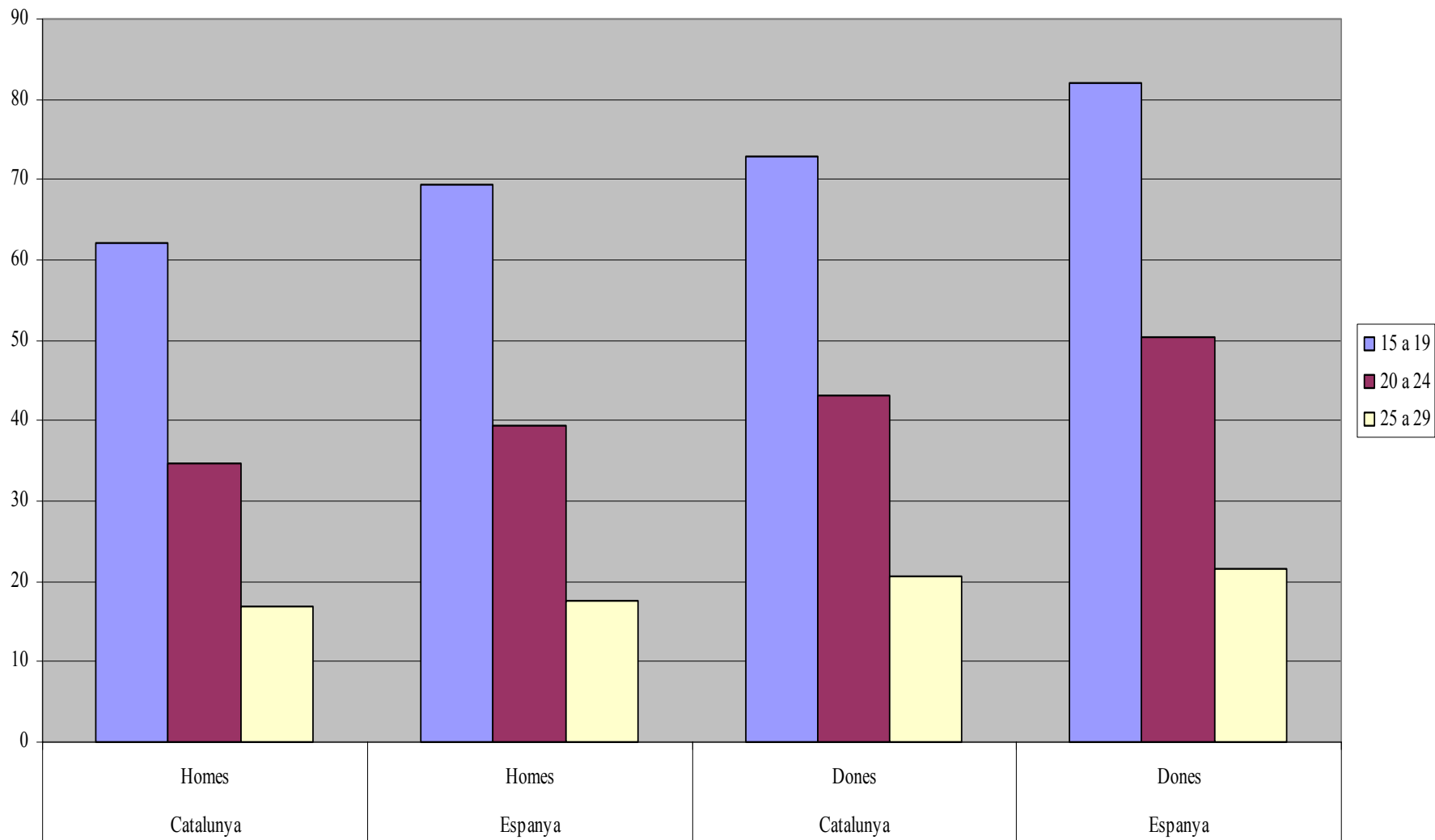
Font: Elaboració pròpia amb dades d'Eurostat i de l'Idescat

**Diferencial en punts de percentatge entre les taxes d'abandonament prematur
dels estudis d'homes i dones. Unió Europea i Catalunya, 2007**

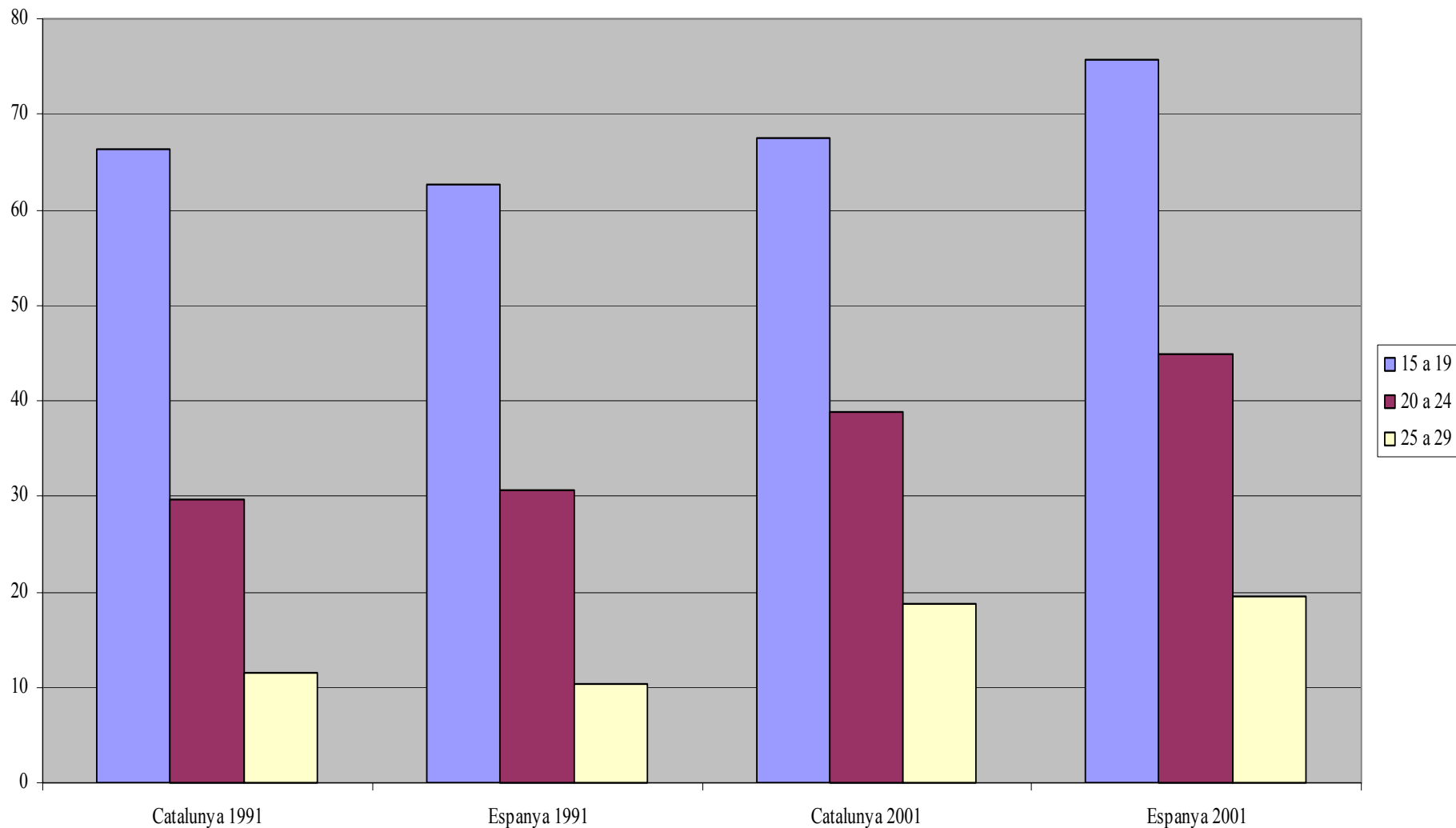
Font: Elaboració pròpia amb dades d'Eurostat i de l'Idescat

**Educació no obligatòria. Taxa bruta d'escolarització per sexe i grups d'edat
Espanya i Catalunya, 2001**

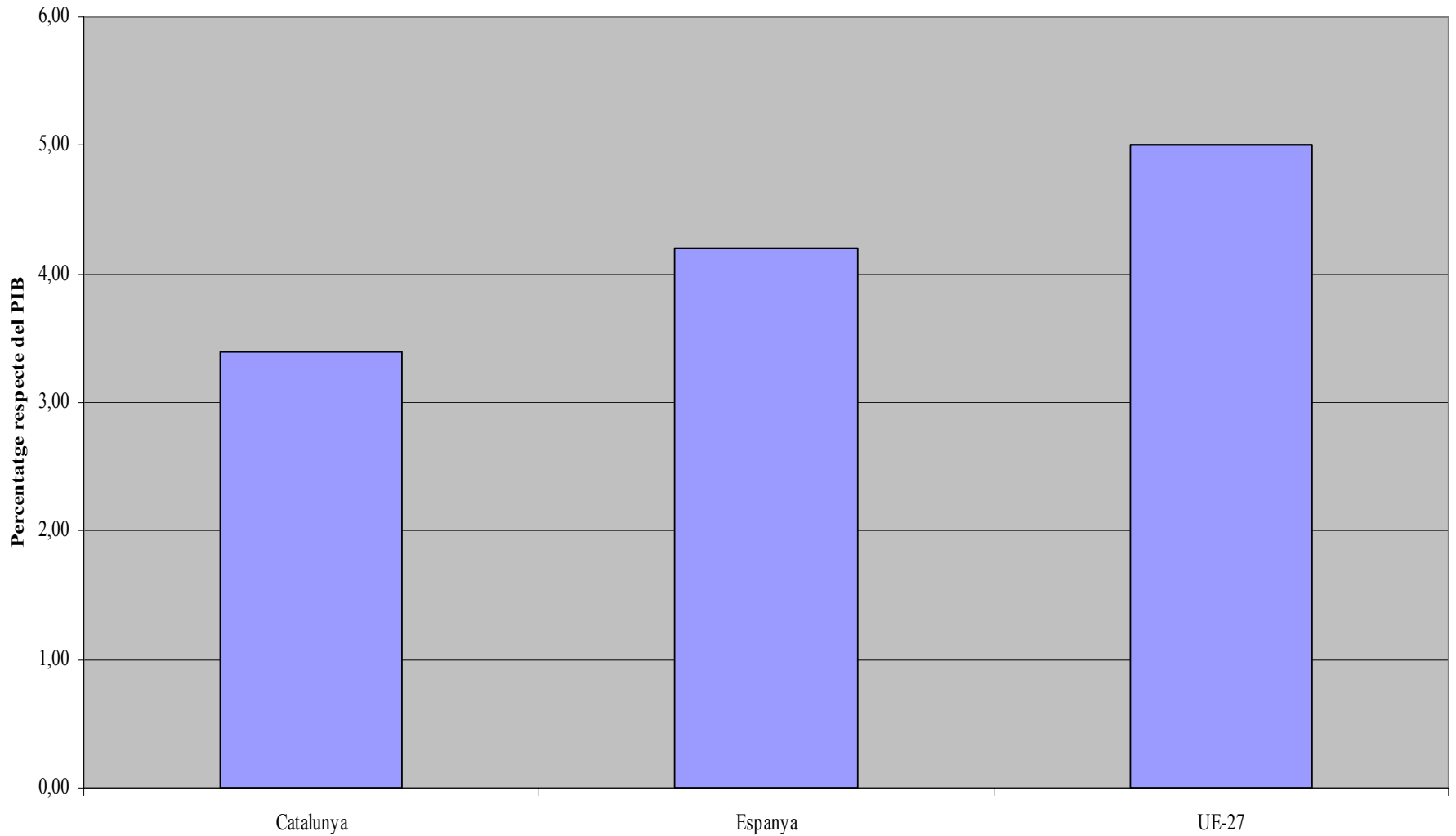
Font: Elaboració pròpia amb dades de l'Idescat

**Educació no obligatòria. Taxa bruta d'escolarització grups d'edat
Espanya i Catalunya, 1991-2001**

Font: Elaboració pròpia amb dades de l'Idescat

Despesa pública en educació respecte del PIB
Catalunya, Espanya i Unió Europea, 2005

Font: Elaboració pròpia amb dades de l'Idescat

Conclusions

- A causa de les característiques de la seva estructura social (mercat de treball més dinàmic, més ocupació femenina, més dificultats de conciliació, més divorcialitat), Catalunya hauria de dedicar més recursos públics a les polítiques de família.
- No es tracta de desvestir un sant per tal de vestir-ne un altre. En una societat del coneixement com la nostra la inversió social en infància i capital humà hauria de conduir a un escenari en què tothom hi sortís guanyant.
- Les polítiques de família s'haurien de finançar prioritàriament a través de la Seguretat Social. Les balances (fiscals) de la Seguretat Social també ens resulten desfavorables.

Recomanacions

- Cal iniciar un debat i una reflexió aprofundides sobre les polítiques de família, debat que fins fa poc ha estat pràcticament inexistent.
- Tanmateix, cal ser conscients de la seva eficàcia relativa per a resoldre els problemes pendents. Les reformes més necessàries haurien d'anar adreçades no tan sols al camp de les polítiques de família pròpiament dites, sinó a la seva articulació amb la resta de les polítiques socials i al redisseny del sistema de benestar en el seu conjunt.
- Cal una millor coordinació entre les polítiques de família de les diverses administracions (territorials i institucionals), que hauria de ser fruit d'un pacte d'Estat.